

Een onvermijdelijk gevolg van het beschrijvend uitgangspunt en van de weinig kritische ingesteldheid van de auteur is de onduidelijkheid over de oorsprong van zijn informatie (Wat komt uit het archief van de bond? Wat en vooral voor welk aandeel speelt hij leentje-buur bij de werken van Ballet, Malisse en Van Iseghem?). Ook zijn gebrekkige literatuurkennis is daar trouwens een illustratie van. Edward de Maesschalck kent de werken van zijn voorgangers niet (en zegt dat die niet bestaan): naast de overvloedige literatuur over het gezin en de familie in de twintigste eeuw, bestudeerden Maria Mampuys (KUL, 1981), Marie-Anne van den Berghe (ULB, 1982), AnCatoor (KUL, 1983), Dirk Dalle (KUL, 1986), Yih-Ching Hsin (UCL, 1986), Sophie Decock en Pierre-Alain Henau (ULB, 1987), Claude Brouir (ULg, 1988) en Hilde Hofkens-Van den Brandt (RUG, 1994) allen één of meerdere facetten van de geschiedenis van de bond.

Opvallendst is echter de abdicatie, op meerdere plaatsen, van Edward de Maesschalck als historicus. Te vaak ontwijkt hij eigen conclusies en stelt hij zich tevreden met uitspraken van tijdgenoten die 'beter dan welke historicus ook' (10) vertellen wat hijzelf had moeten verklaren en waardoor hij zich wetens en willens herleidt tot chroniqueur. De bond verdiende beslist beter.

Luc François

R. van Doorslaer, *Kinderen van het getto. Joodse revolutionairen in België [1925-1940]* (Antwerpen/Baarn:Hadewijch, Gent: AMSAB, 1995, 252 blz., f44,90, ISBN 90 6550 5040).

Bij de studie van de geschiedenis van het communisme in de vermelde periode raakte de auteur geïntrigeerd door het relatief hoge aantal joden met een communistische overtuiging. Op zoek naar hun motieven gaat hij in het eerste hoofdstuk na welke hun relatie was met de arbeidersbeweging in het land van oorsprong. De hoogste concentratie van joodse bevolking kwam tot stand in het westelijke deel van het oude tsarenrijk. Daar vielen sociale en nationale onderdrukking samen, zij het met belangrijke verschillen volgens de regio's zoals Polen, Bessarabie, enz. Vele joden migreerden naar de grote steden, waar zij vooral actief waren in kleine, ambachtelijke bedrijven. Ongeveer gelijktijdig maakten zij uiteenlopende politieke keuzes. Dit alles is belangrijk gebleken in de emigratie. Het kan namelijk een eerste verklaring bieden voor het sociaal en het politiek profiel van de inwijkelingen in België (hoofdstuk 2) en voor een zekere continuïteit in hun gedragspatroon.

De studie is verder ingedeeld in drie hoofdstukken, onderscheiden volgens de cesuren in de communistische politiek. Het blijkt namelijk dat ook de joodse revolutionairen de grote strategische opties van de Komintern trouw hebben gevolgd. Voor hen zoals voor anderen gold dezelfde gehoorzaamheid uit naam van het ideaal en hetzelfde gebod van verdediging van de Sovjet-Unie. Voor 1925-1934 gebeurt dat door een sectaire en geïsoleerde opstelling. In 1935-1939 primeerde de volksfrontgedachte, die een veel grotere soepelheid vroeg en meer autonoom handelen toeliet. 1939-1940 was opnieuw een periode van isolement, gevolg van het Sovjet-Duits niet-aanvalspact. De grote indeling van deze publicatie sluit aan bij reeds gekende evoluties en wekt de indruk dat het politieke aspect voorop staat. Dat blijkt bij nader toezien wel even anders.

Op de vraag 'waarom hebben zij die revolutionaire keuze gemaakt?' gaat de auteur diep in. Hij licht zelf toe dat zijn aandacht evolueerde 'van het zuiver politieke naar het sociale en culturele terrein, van de ideologie naar de militant en meteen ook van de top naar de basis' (5). De militant benaderde hij *bottom-up* in de dossiers van de vreemdelingenpolitie en door middel van orale getuigenissen. Daarnaast nam hij joodse periodieken en privé-archief door, wat

hem toeliet om zicht te krijgen op de contacten en de conflicten tussen individuen en tussen organisaties. Dat betekent niet dat de politieke theorie als waardeloos wordt geacht. Zij blijft op de achtergrond aanwezig (bijvoorbeeld de communistische visies op het jodenvraagstuk) maar wordt qua praktische draagwijdte gerelativeerd door cultureel bepaalde gedragspatronen. Deze laatste worden, ter verklaring van de keuzes en de praktische opstelling, zelfs belangrijker.

Om welke gedragingen en keuzes het gaat, wordt ons inziens het best verduidelijkt door de spanningsvelden op te sommen, waarbinnen Van Dóorslaer zijn verhaal situeert. Joden dienden in de eerste plaats te kiezen tussen assimilatie of bevestiging van de eigenheid. Meer dan de optie voor een orthodoxe dan wel een liberale levenswijze zou dat voor een aantal van hen culmineren in een keuze tussen 'de' revolutie of het nationalistisch zionisme. Wie de communistische weg koos, kwam voor een andere tweesprong: zou men werken in de Vlaamse 'straat' (i.e. de algemeenheid) dan wel in de joodse? Strikt genomen eisten de Komintern en het belang van de zwakke plaatselijke communistische partij dat iedereen zich inzette binnen de kaders die golden voor alle arbeiders. Nationalistische breuklijnen werden gevaarlijk geacht. De auteur tekent op prachtige wijze de hardnekkigheid van historisch gegroeide realiteiten. Al werd gedacht in termen van de leer, toch bleven velen in de 'joodse straat' actief. Dit laatste gaf in de volksfrontperiode trouwens meer armslag voor een brede, antifascistische samenwerking. Bovendien wierp de klassenstrijd specifieke problemen op. In sectoren waar geen Belgen werkten, kwamen tegenstellingen tussen joods patronaat en werklieden tot uiting, maar soms ook solidaire acties tegen de verdere afbraak van het ambachtelijke bedrijfswezen. In technisch meer geëvolueerde sectoren ontstonden concurrentieverhoudingen met de Belgische arbeiders, wat leidde tot botsingen met en zelfs xenofobe reacties bij enkele vakbondsleiders. Een keuze voor communisme was niet van aard om die verhoudingen gunstiger te maken. Zij maakte, als vorm van assimilatie, ook de kloof met het zionisme onoverbrugbaar. En toch, behalve in gevallen van totale assimilatie, bleef er voor velen behoefte aan geborgenheid, die zij alleen vonden in eigen organisaties. Zoals wij dit verhaal hier samenballen, komen militanten noch drijfveren tot hun recht. Dat is in het boek wel het geval en zelfs heel genuanceerd. Door gebruik te maken van de prosopografische methode weet de auteur de problematiek heel duidelijk te stellen. Hij toont aan dat zelfs de meest radicale ideologische breuk, de meest doorgedreven poging tot assimilatie, onmogelijk is zonder een minimum aan zekerheid, aan geborgenheid. Deze wordt in de oorspronkelijke cultuur gevonden, hoezeer ook gewijzigd.

Van Dóorslaer draagt zowel bij tot de geschiedenis van de joodse gemeenschap als van het communisme. Door allerlei facetten samen te brengen en dank zij het evokeren van de culturele tradities slaagt hij erin aan integrale geschiedenis te doen, hoe beperkt het aantal mensen ook was waar het in concreto om gaat. Bovendien, zonder ook maar zijdelings te verwijzen naar actuele toestanden, zet hij de lezer doorlopend aan tot nadenken over de huidige problemen van acculturatie en xenofobie.

J. Verhelst

N. Maas, F. W. Kuiper, ed., *Offeren aan Mercurius en Minerva. Nederlandsche vereeniging van antiquaren 1935-1995* (Amsterdam: De Buitenkant, 1995, 235 blz., /69,90, ISBN 90 70386 75 5).

Ter gelegenheid van het zestigjarig bestaan van de Nederlandsche vereeniging van antiquaren verscheen dit boek gewijd aan het recente verleden van het Nederlandse antiquariaat. Het bevat geen echte geschiedenis maar begint met een kroniek door Nop Maas. Die geeft gedeel-